

FCR YAYIN LTD.

Genel Yayın No. | General Publication Number: 1805

FCR Sertifika No. | Certificate Number: 46550

ISNI: 0000 0004 4657 1968

ROR ID: ror.org/00zznvq98

Alt Marka | Imprint: Fecr

Yayın No | Publication Number: 1069

Kitap Adı : Akademik Kelâm Yazıları -III-

Alt Başlık : İnsan Fiilleri

Book Title : Academic Writings On Kalam -III-

Subtitle : Acts of Human Beings

ISBN : 978-625-8724-24-0

DOI : doi.org/10.70458/fcr.978-6258724240

Editörler | Editors: Fethi Kerim Kazanç | orcid.org/0000-0003-1555-4914

Kurum | Institution: Ondokuz Mayıs Üniversitesi | ROR ID: ror.org/028k5qw24

Zübeyir Üçtaş | orcid.org/0000-0003-4494-8197

Kurum | Institution: Ondokuz Mayıs Üniversitesi | ROR ID: ror.org/028k5qw24

Yayın Türü: Kitap | Publication Type: Book - Editorial

Yayın Dili: Türkçe | Language: Turkish

Ebat | Dimensions: 13,5 x 21 cm

Baskı Sayısı | Edition: 1

Sayfa Sayısı | Pages: 250 (xvi + 234)

Yayın Tarihi | Publication Date: Aralık | December 2025

Yayın Yeri | Place of Publication: Ankara, Türkiye

Mizanpaj ve Kapak | Layout and Cover Design: FCR

Baskı ve Cilt | Printing and Binding: NY MATBAACILIK (Sertifika no: 50732)

Konu Kategorisi | Subject Categories

BIC: HRAB - Dinî felsefe | Religious philosophy

BISAC: REL062000 - İslam / Teoloji | Religion / Islam / Theology

THEMA: QRAM - İslam: teoloji | Islam: theology

LC Classification: BP166.8 - İslam – Teolojik doktrinler – İnsan fiilleri | Islam – Doctrines – Human acts

DEWEY: 297.23 - İslam teolojisi | Islamic theology

WoS Category: Din | Religion

WoS Citation Topics Meso: 6.1 - Din ve Teoloji | Religion and Theology

WoS Citation Topics Micro: 6.1.12 - İslam Teolojisi | Islamic Theology

Scopus Subject Areas: 1202 - Din ve Teoloji | Religious Studies

Atf Bilgisi | Cite as: Kazanç, Fethi Kerim (ed) - Üçtaş, Zübeyir (ed). *Akademik Kelâm Yazıları -III- İnsan Fiilleri*. Ankara: FCR Yayın Ltd.-Fecr, 2025.

© All rights reserved | FCR YAYIN LTD.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 06050

Altındağ-Ankara/TÜRKİYE • Tel: +90 (312) 310 08 60

www.fcr.com.tr • fcr@fcr.com.tr

Akademik Kelâm Yazıları

-III-

İnsan Fiilleri

Editör

Prof. Dr. Fethi Kerim KAZANÇ

Dr. Zübeyir ÜÇTAŞ

Yazarlar

Fethi Kerim KAZANÇ | Muzaffer BARLAK | Mahmut Yasir AY

Onur AKSAN | Adem TAŞBAŞI | Muhammed Ahmet TONKUŞ

Adem ÖZSOY | Şahin KARA | Deniz BAYKAN

Editörler Hakkında | About the Editors

Fethi Kerim KAZANÇ

22.12.1964'te Samsun'un Çarşamba ilçesinde doğdu. İlk ve orta öğrenimini Çarşamba'da tamamladı. 30.06.1987 tarihinde Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu ve 12.10.1987 yılından itibaren dört buçuk yıl süreyle Manisa Atatürk Ortaokulu'nda Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmeni olarak görev yaptı. Bu arada 20.08.1991 tarihinde Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde Kelâm ve İslâm Felsefesi Anabilim Dalı'na bağlı Kelâm Bilim Dalı'nda "Fıkıh-ı Ekber Şerhleri ve İlyâs b. İbrâhîm es-Sînobî'nin Fıkıh-ı Ekber Şerhi" adlı yüksek lisans tezini tamamladı. 21.05.1992 yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesine Kelâm Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi olarak atandı. Bu arada kültürel değişim programı çerçevesinde 1 Ekim 1993-30 Eylül 1994 tarihleri arasında bilgi ve görgülerini artırmak üzere gittiği Suriye'de Şam-Yabancılar Arapça Öğretim Okulu'nda dil öğrenimi gördü ve alanıyla ilgili bilimsel araştırmalarda bulundu. 20.07.1999 tarihinde "Gazzâlî Öncesi Ehl-i Sünnet Kelâmı'nda Ahlâk Düşüncesinin Bir Tahlîli (Çözümlemesi)" konulu doktora tezini tamamladı. 09.06.2000 tarihinde Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Kelâm Anabilim Dalı Yardımcı Doçentlik kadrosuna atandı. 13.01.2009 tarihinde Doçent oldu. 26.02.2010 tarihinde Kelam Anabilim Dalı Doçentlik kadrosuna atandı. 03-28 Eylül 2012 tarihleri arasında Education First International Schools of English (Manchester)'da 4 haftalık dil kursuna katıldı ve dil becerilerini geliştirdi. 13.01.2015 tarihinde Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Kelâm Anabilim Dalı Profesörlük kadrosuna atandı. Halen Fakülte'deki görevini sürdürmektedir. Yabancı dil olarak İngilizce ve Arapça bilmektedir.

Prof. Dr. Fethi Kerim Kazanç'ın, Gazzâlî Öncesi Ehl-i Sünnet Kelâmı'nda Ahlâk Düşüncesi, (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2007); Varlık, Bilgi, Değer ve Siyâset Üzerine Kelâm Yazıları, (Ankara: Araştırma Yayınları, 2014); Kadı Abdülcebâr'da Nedensellik Kuramı, (Ankara: Araştırma Yayınları, 2014); ve el-Cüveynî'de Klasik Kelam Tartışmaları -el-Akîdetü'n-Nizâmiyye Örneği- (Ankara: Araştırma Yayınları, 2014) isimlerini taşıyan yayınlanmış eserlerinin yanında, farklı kelam konularının ele

alındığı Akademik Kelam Yazıları -I- (Ankara: Fecr Yayınları, 2023) adlı editöryal çalışması (Ar. Gör. Zübeyir Üçtaş ile birlikte), kelâm alanında daha çok epistemoloji, akılcılık, ahlâk felsefesi, kötülük problemi, kelâm atomculuğu, nedensellik kuramı, klâsik kelâm, kelâm alanında yenilenme ve yeniden yapılanma, Selefiyye gibi temel teolojik sorunlar etrafında odaklanan ulusal dergilerde yayınlanmış birçok makalesi bulunmaktadır.

He was born on December 22, 1964, in the Çarşamba district of Samsun. He completed his primary and secondary education in Çarşamba. On June 30, 1987, he graduated from Ondokuz Mayıs University Faculty of Theology. He began serving as a Religious Culture and Ethics Teacher at Manisa Atatürk Secondary School on October 12, 1987, for four and a half years. Meanwhile, on August 20, 1991, he completed his Master's thesis titled "Commentaries on al-Fiqh al-Akbar and the Commentary of Ilyas b. Ibrahim as-Sinobi on al-Fiqh al-Akbar" within the Department of Kalam and Islamic Philosophy, Kalam Division, at Dokuz Eylül University Social Sciences Institute.

On May 21, 1992, he was appointed Research Assistant in the Department of Kalam at Ondokuz Mayıs University Faculty of Theology. As part of a cultural exchange program, he went to Syria from October 1, 1993, to September 30, 1994, to enhance his knowledge and experience. During this time, he studied Arabic at the School for Teaching Arabic to Foreigners in Damascus and conducted academic research in his field. On July 20, 1999, he completed his doctoral dissertation, "An Analysis of Ethical Thought in Pre-Ghazalian Sunni Kalam."

On June 9, 2000, he was appointed Assistant Professor in the Department of Kalam at Ondokuz Mayıs University Faculty of Theology. He became an Associate Professor on January 13, 2009, and was appointed to the Associate Professorship in the Department of Kalam on February 26, 2010. From September 3-28, 2012, he attended a four-week language course at Education First International Schools of English (Manchester) to improve his language skills. On January 13, 2015, he was appointed as a Professor in the Department of Kalam at Ondokuz Mayıs University Faculty of Theology, where he continues to work. He is proficient in English and Arabic.

Prof. Dr. Fethi Kerim KAZANÇ has published several works, including Ethical Thought in Pre-Ghazalian Sunni Kalam (Ankara: Ankara Okulu Publications, 2007), Writings on Kalam Regarding Being, Knowledge, Value, and Politics (Ankara: Araştırma Publications, 2014), The Theory of Causality in Qadi Abd al-Jabbar (Ankara: Araştırma Publications, 2014), Classical Kalam Debates in al-Juwayni: The Example of al-Aqida al-Nizamiyya (Ankara: Araştırma Publications, 2014).

Additionally, he has contributed to an editorial work titled Academic Writings on Kalam -I- (Ankara: Fecr Publications, 2023), co-edited with Research Assistant Zübeyir Üçtaş, as well as numerous articles published in national journals focusing on various theological issues such as epistemology, rationalism, moral philosophy, the problem of evil, atomism in Kalam, the theory of causality, classical Kalam, renewal and reconstruction in Kalam, and Salafism.

Zübeyir ÜÇTAŞ

10.09.1987 yılında Giresun'un Çamoluk ilçesinde doğdu. 1997 Yılında Çamoluk İlkokulu'nu bitirdi. Ortaokula açık öğretimde devam etti ve 2004 yılında mezun oldu. Aynı yıl başladığı Açık Öğretim Lisesi İmam-Hatip Programı'nı ise 2007 yılında tamamladı. Liseyi bitirdikten sonra 2007 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde lisans eğitimine başladı ve 2011 yılında ilahiyat fakültesinden mezun oldu. 2012 yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kelam Anabilim Dalı'na ÖYP (Öğretim Üyesi Yetiştirme Programı) kapsamında Araştırma Görevlisi olarak atandı. Aynı yıl Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans eğitimine başladı ve hazırladığı "Seyyid Şerîf Cürcânî'de Bilgi Teorisi" başlıklı teziyle 2015 yılında Yüksek Lisans'ını tamamladı. Aynı Enstitüde 2015 yılında Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı'nda Doktora programına başlayan Zübeyir Üçtaş halen İlahiyat Fakültesi Kelam Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi olarak çalışmalarına devam etmekte olup evli ve üç çocuk babasıdır.

Üçtaş'ın, Seyyid Şerîf Cürcânî'de Bilgi Teorisi (Ankara: İlâhiyât Yayınları, 2020) adlı kitabı başta olmak üzere "Ebü'l-Hasan el-Eş'arî (936)", "Seyyid Şerîf Cürcânî (1413)", "Kitâbü't-Tevhîd-Ebû Mansûr el-Mâtürî-

dî (ö. 333/944)”, “El-Fihrist-İbnü’n-Nedîm (ö. 385/995 [?])” ve “Vâsıl b. Atâ (ö. 131/748)” adlarında farklı editoryal çalışmalarda yayımlanmış kitap bölümleri bulunmaktadır.

He was born on September 10, 1987, in the Çamoluk district of Giresun. He completed his primary education at Çamoluk Elementary School in 1997. He continued his secondary education through distance learning and graduated in 2004. In the same year, he enrolled in the Open High School Imam-Hatip Program and completed it in 2007. After finishing high school, he began his undergraduate studies at Marmara University Faculty of Theology in 2007 and graduated in 2011. In 2012, he was appointed a Research Assistant in the Department of Kalam at Ondokuz Mayıs University Faculty of Theology under the Faculty Member Training Program (ÖYP). The same year, he began his master's studies in the Department of Basic Islamic Sciences at Ondokuz Mayıs University Social Sciences Institute. He completed his degree in 2015 with a thesis titled “Epistemology in Sayyid Sharif Jurjani.” He then enrolled in the Ph.D. program in the same department in 2015, and he continued his doctoral studies while serving as a Research Assistant in the Department of Kalam at the Faculty of Theology. He is married and has three children.

Zübeyir Üçtaş has authored several works, including his book “Epistemology in Sayyid Sharif Jurjani” (Ankara: İlâhiyât Publications, 2020). He has also contributed chapters to various editorial works, including: “Abu'l-Hasan al-Ash'ari (936)”, “Sayyid Sharif Jurjani (1413)”, “Kitab al-Tawhid by Abu Mansur al-Maturidi (d. 333/944)”, “Al-Fihrist by Ibn al-Nadim (d. 385/995 [?])” and “Wasil b. Ata (d. 131/748)”.

Kitap Hakkında

Akademik Kelâm Yazıları -III-

İnsan Fiilleri

Akademik Kelâm Yazıları -III- adlı bu çalışma, insan fiilleri meselesini klasik kelâm mirası ve çağdaş düşünsel ihtiyaçlar çerçevesinde çok yönlü olarak ele alan kolektif bir çalışmadır. Eserde, İslâm kelâmının merkezî problemlerinden biri olan insan fiillerinin mahiyeti, ilahî kudret-insan iradesi ilişkisi, sorumluluk, özgürlük, kesb ve istitaat gibi temel kavramlar tarihsel arka planı ve doktrinel tartışmalarıyla birlikte işlenmektedir. Eser, insan fiilleri konusunun sadece teorik bir tartışma alanı olmayıp, erken dönemden itibaren siyasal ve toplumsal gelişmelerle yakından ilişkili bir tartışma alanı olarak ortaya çıktığını göstermektedir. Bu bağlamda kader, kaza, hidayet-dalâlet, hüsün-kubuh ve teodise gibi konuların fiiller meselesiyle kesiştiği noktalar da vurgulanmaya çalışılmıştır.

Kitapta farklı kelâm ekollerinin insan fiillerine yaklaşımları karşılaştırmalı biçimde ele alınmaktadır. Ehl-i sünnet geleneğinin kesb teorisi, yaratmanın yalnızca Allah’a özgü oluşu, kulun fiile katılımının niteliği ve istitaatin mahiyeti gibi meseleler; naklî, aklî ve kavramsal çerçeveler üzerinden analiz edilmektedir. Mu‘tezile’nin özgür iradeyi geniş yorumlayan yaklaşımı ile Mâtürîdî ekolünün daha orta yolcu konumu; buna karşılık Eş‘arî düşüncede ilahî iradenin belirleyiciliğine yapılan vurgu, eser boyunca farklı yönleriyle tartışmaya açılmaktadır. Böylece insan fiillerinin, ilahî sıfatlar sistemiyle ilişkisi –özellikle Allah’ın ilim, irade ve kudret sıfatları bağlamında– bütüncül bir perspektifle ele alınmaktadır. Akademik Kelâm Yazıları -III-, kelâm düşüncesinde insan fiillerinin epistemolojik, ontolojik ve ahlâkî boyutlarını da incelemektedir. İnsanın bilgi edinme süreçleri, sorumluluğun temellendirilmesi, özgürlüğün sınırı ve ilahî takdir karşısında insan eyleminin konumu gibi meseleler, klasik kaynaklar ve modern tartışmalar ışığında yeniden değerlendirilmiştir. Bu çerçevede, fiillerin hem ilahî yaratma iradesi hem de insanın kesbî yönü üzerinden anlaşılması gerektiğine ilişkin klasik yaklaşımlar, çeşitli açılardan sistematik olarak sunulmaya çalışılmıştır.

Sonuç itibarıyla eser, insan fiilleri problemini kelâmî düşüncenin tarihsel sürekliliği içinde ele alan, farklı ekollerin görüşlerini mukayeseli bir zeminde bir araya getiren ve bu tartışmanın modern düşünce açısından önemini vurgulayan kapsamlı bir akademik çalışma niteliği taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kelâm; Allah'ın Sıfatları; Yaratma; İnsan Fiilleri; Kesb; İstitaat; İrade; Özgürlük; Sorumluluk

About the Book

Academic Writings On Kalām -III-

Acts of Human Beings

Academic Writings on Kalām -III- is a collective work that examines the issue of human acts from multiple perspectives within the framework of the classical kalām tradition and contemporary intellectual needs. The volume addresses central theological problems such as the nature of human acts, the relationship between divine power and human will, responsibility, freedom, acquisition (kasb), and human capacity (istita'a), situating these discussions within their historical background and doctrinal debates. The work demonstrates that the question of human acts is not merely a theoretical problem but has, since the early period, been closely connected to political and social developments. In this context, it also highlights the intersections of the topic with issues such as destiny (qadar), decree (qaḍā'), guidance and misguidance, ethical value (ḥusn-qubh), and theodicy.

The book presents a comparative analysis of the approaches of various kalām schools to human acts. The Sunnī tradition's doctrine of kasb, the notion that creation belongs exclusively to God, the nature of human participation in action, and the concept of istita'a are examined through textual, rational, and conceptual frameworks. The Mu'tazilite school's emphasis on a broad understanding of human free will, the more mediating position of the Māturīdī tradition, and the Ash'arite emphasis on the determinative role of divine will are discussed throughout the work from different angles. Thus, the relationship between human acts and the system of divine attributes -particularly God's knowledge, will, and power- is explored through a holistic perspective.

Academic Writings on Kalām -III- also investigates the epistemological, ontological, and moral dimensions of human acts within kalām thought. Issues such as human knowledge acquisition, the grounding of moral responsibility, the limits of freedom, and the position of human action in relation to divine decree are re-evaluated in light of classical sources and modern discussions. In this framework, classical approaches that interpret human acts through both divine creative will and the human acqui-

sitive dimension are presented systematically from various viewpoints. In conclusion, the volume constitutes a comprehensive academic study that examines the problem of human acts within the historical continuity of kalām, brings together the perspectives of different theological schools in a comparative framework, and underscores the relevance of these debates to contemporary thought.

Keywords: Kalām; Divine Attributes; Creation; Human Acts; Acquisition (Kasb); Human Capacity (Istitaʿa); Will; Freedom; Responsibility

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	xv
ABDÜLKÂHİR EL-BAĞDÂDÎ'NİN DÜŞÜNCE DÜNYASINDA KESB KAVRAMI ve İNSAN FİİLLERİ MESELESİ <i>Fethi Kerim KAZANÇ</i>	1
EBÛ BEKİR BÂKILLÂNÎ'YE GÖRE İNSAN FİİLLERİ <i>Muzaffer BARLAK</i>	37
FAHREDDİN ER-RÂZÎ'DE İLÂHÎ SIFATLAR BAĞLAMINDA İNSAN FİİLLERİ <i>Mahmut Yasir AY</i>	55
KÂDÎ ABDÜLCEBBÂR'DA İNSAN FİİLLERİ BAĞLAMINDA ÖZGÜRLÜK MESELESİ <i>Onur AKSAN</i>	81
ABDULKÂHİR EL-CÜRCÂNÎ'NİN DÜRCÜ'D-DÜRER'İNDE İNSAN FİİLLERİ <i>Adem TAŞBAŞI</i>	113
KESB KAVRAMININ KELÂMÎ ve PSİKOLOJİK AÇIDAN TAHLİLİ <i>Muhammed Ahmet TONKUŞ</i>	133
EHL-İ HADİS NAZARINDA İNSAN FİİLLERİNİN YARATILMASI: BUHÂRÎ'NİN HALKU EF'ÂLÎ'L-'İBÂD ESERİ ÖZELİNDE <i>Adem ÖZSOY</i>	145
ŞEHBENDERZÂDE FİLİBELİ AHMED HİLMÎ'DE İNSAN FİİLLERİ ve KADER MESELESİ <i>Şahin KARA</i>	159
MÂTURÎDÎ'DE İNSAN ÖZGÜRLÜĞÜ ve SORUMLULUĞU BAĞLAMINDA NEDENSELLİK <i>Deniz BAYKAN</i>	193
DİZİN	231

ÖN SÖZ

Kelâm ilmi, İslâm düşüncesinde yalnızca inanç esaslarını temellendiren bir disiplin değil; aynı zamanda insanın fiilleri, bu fiillerin mahiyeti, insanın özgürlüğü, kesb yoluyla insanın fiile katılımı ve buna bağlı olarak ortaya çıkan sorumluluk gibi temel meseleleri tartışan dinamik bir alan olarak dikkat çeker. Tarih boyunca değişen toplumsal ve zihinsel ihtiyaçlara verilen cevaplar, kelâmın bu konuları sürekli yeniden yorumlamasını sağlamış; insanın iradesi ile ilahî kudret arasındaki ilişkinin nasıl anlaşılması gerektiği, disiplinin merkezî tartışma alanlarından biri hâline gelmiştir. Günümüzde de bireyin kendi eylemlerinin anlamını, özgürlük alanını ve ahlâkî sorumluluğunu yeniden düşünme ihtiyacı, kelâmın klasik tartışmalarının modern bağlamda önemini belirgin bir şekilde artırmaktadır.

İnsan fiillerini merkeze alan “*Akademik Kelâm Yazıları -III-*” adlı bu çalışmada, İslâm kelâmının konuyla ilgili zengin birikimi hem teorik hem de pratik boyutlarıyla ele alınmış; farklı kelâm ekolleri veya bu ekollerin müntesipleri tarafından insan fiilleri, iradesi ve özgürlüğü gibi meseleler etrafında inşa edilen düşünceler yeniden değerlendirilmiştir.

Prof. Dr. Fethi Kerim Kazanç koordinesinde yürütülen “Kelâm- da İnsan Fiilleri” isimli proje sonucunda ortaya çıkan yazılardan oluşan bu çalışmada, “Abdülkâhir el-Bağdâdî’nin Düşünce Dünyasında Kesb Kavramı ve İnsan Fiilleri Meselesi” Prof. Dr. Fethi Kerim Kazanç; “Ebû Bekir Bâkılânî’ye Göre İnsan Fiilleri” Doç. Dr. Muzaffer Barlak; “Fahreddîn er-Râzî’de İlâhî Sıfatlar Bağlamında İnsan Fiilleri” Mahmut Yasir Ay; “Kâdî Abdülcebbar’da İnsan Fiilleri Bağlamında Özgürlük Meselesi” Onur Aksan; “Abdülkâhir el-Cürcânî’nin *Dürcü’-d-Dürr*’inde İnsan Fiilleri” Adem Taşbaşı; “Kesb Kavramının Kelâmi ve Psikolojik Açından Tahlili” Muhammed Ahmet Tonkuş; “Ehl-i Hadis Nazarında İnsan Fiille-

rinin Yaratılması: Buhârî'nin *Halku Ef'âlî'l-'İbâd* Eseri Özelinde”
Dr. Adem Özsoy; “Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilmi'de İnsan
Fiilleri ve Kader Meselesi” Şahin Kara ve

“Mâturîdî'de İnsan Özgürlüğü ve Sorumluluğu Bağlamında
Nedensellik” Deniz Baykan tarafından kaleme alınmıştır.

Kitap, akademik bir hassasiyetle hazırlanmış olup, İslâm
Kelâmı'na ilgi duyan okurların yanı sıra alanın uzmanları için
de değerli bir eser niteliğindedir. Kelâm ilminin geçmişten bugü-
ne taşıdığı mirası günümüze ulaştırmak ve bu birikimin çağdaş
anlamını keşfetmek amacıyla hazırlanan bu eserin, okuyuculara
yeni ufuklar kazandırmasını temenni ediyoruz.

Editörler